

מחקר של תהליכי למידה והוראת המקרא

היקף: 20 שעות אקדמיות

מנחות: ד"ר שני לוי שמעון, ד"ר מרי גוטמן, ד"ר מלכה שנוולד

פירוט תאריכי מפגשים ונושאי הלימוד

תאריך ומיקום	מנחי המפגש	נושא המפגש	פירוט קצר	הצעות ראשוניות למקורות
מפגש פא"פ מכון מופ"ת 21/2/23 -10:30 14:30 (4 ש"א)	ד"ר שני לוי שמעון ד"ר מלכה שנוולד	ייחודיות תחום הדעת	בירור הגורמים (מיומנויות ותפקודים) העומדים בבסיס למידת המקרא ומשפיעים על דרך ההוראה שלו. בירור ההשקות בין הוראת המקרא לבין הוראה בזירות נוספות, לשם תיקוף הנושא בזירה העולמית.	כהן, א' ולבנת, ז' (2011). שפת המקצועות: ידע לשוני וביטוי במקצועות לימוד שונים בחטיבת הביניים . סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת שפה ואוריינות. לוי שמעון, ש' (2021). סכמות דיסציפלינריות: מתהליך טבעי להוראה מפורשת. במעגלי החינוך , מכללה לחינוך ע"ש דוד ילין. Shanahan, C., & Shanahan, T. (2014). The implications of disciplinary literacy. <i>Journal of Adolescent & Adult Literacy</i> , 57(8), 628–631. Paul, C. M. (2018). Building disciplinary literacy: An analysis of history, science and math teachers' close reading strategies. <i>Literacy</i> , 52(3), 161–170.
מפגש זום 14/3/23 -10:30 13:00 למפגש תתווסף שעה לעבודת עמיתים (4 ש"א)	ד"ר שני לוי שמעון	התערבויות	חשיפה לתוכניות למידה והוראה במקרא כמצע למחקרי התערבות	משיקים (2016). אומנות ההוראה בכיתות הכוללות תלמידים לקויי למידה בהשקה לתחומי דעת . משרד החינוך. Holtz, B. (2003). <i>Textual knowledge: Teaching the Bible in theory and practice</i> . The Jewish Theological Seminary Press.

<p>רזר, מ' ופרידמן, ו' (2019). מחקר פעולה כשיטה לבניית מודל ל"חינוך מכליל". דפים, 71, 11–139. שלסקי, ש' ואלפרט, ב' (2007). דרכים בכתיבת מחקר איכותני: מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט. מכון מופ"ת.</p>	<p>גזירה של מערכי מחקר מתוך אפיוני המקצוע וייחודיותו, והיכרות עם כלי מדידה רלוונטיים.</p>	<p>מתודולוגיה</p>	<p>ד"ר שני לוי שמעון</p>	<p>מפגש זום 18/4/23 –10:30 13:00 למפגש תתווסף שעה לעבודת עמיתים (4 ש"א)</p>
<p>Jabareen, Y. (2009). Building a conceptual framework: Philosophy, definitions, and procedure. <i>International Journal of Qualitative Methods</i>, 8(4), 49–62.</p>	<p>יצירת בסיס תאורטי מוצק למחקר מתוך ספרות הרלוונטית לתחום הדעת, ומתוך הספרות בתחום תהליכי למידה, קוגניציה והוראה.</p>	<p>עוגן תאורטי</p>	<p>ד"ר שני לוי שמעון ד"ר מרי גוטמן</p>	<p>מפגש זום 30/5/23 –10:30 13:00 למפגש תתווסף שעה לעבודת עמיתים (4 ש"א)</p>
<p>תובל-משיח, ר' וספקטור-מרזל, ג' (עורכות) (2010). מחקר נרטיבי: תאוריה, יצירה ופרשנות. מכון מופ"ת.</p>	<p>כיוונים בניתוח נתונים, בסיס לדיון, מסקנות והשלכות. תכנון של כתיבת מאמרים על פי ממצאי מחקר.</p>	<p>דיון ומסקנות</p>	<p>ד"ר שני לוי שמעון ד"ר מרי גוטמן</p>	<p>מפגש פא"פ מכון מופ"ת 4/7/23 –10:30 14:30 (4 ש"א)</p>

תכנית הסדנה:

רקע ורציונל

בשנים האחרונות הולך וגובר הצורך לדייק את דרכי הוראה על מצע הידע בתחום הדעת, וזאת משלוש סיבות עיקריות: האחת, זמינותו של הידע, המעלה את הצורך דווקא בדרכים לאתרו, להעריכו, למיינו ולהבינו; השנייה, מערך הקשרים ההולך ונחשף בין דרכי ההוראה לבין הצלחה ברכישת הידע; והשלישית, ההבנה שהידע, מעבר להיותו מטרה, הוא גם מצע חשוב לפיתוח למידה, רגש ותפקודים גבוהים המשרתים את הלומד בלימודיו, ודרך לפיתוח ולקידום ההוראה.

בהקשר זה, המחקר מבחין בין ידע תוכני-רעיוני לבין ידע פרוצדורלי. הידע התוכני-רעיוני מתייחס לפרטי המידע ולקשרים ביניהם (Hiebert & Lefevre, 1986) ואילו הידע הפרוצדורלי כולל את דרכי הפעולה והפרוצדורות המתבצעות על הידע התוכני ומשמשות מפתח להבנתו (Anderson, 1989; Jitendra, DiPipi, & Perron-Jones, 2002)

מחקרים העוסקים בתחום זה מתמקדים באשכולות של ידע, דוגמת המקצועות רבי המלל, מקצועות השפה, מקצועות המדעים, והמתמטיקה. לכל אשכול, ובתוכו לכל דיסציפלינה, מאפיינים משלהם מבחינת המגוון של סוגות הטקסטים, אוצר המילים והדרישות הקוגניטיביות העומדות בבסיסם (זהר וכהן, 2011). כך למשל הידע הדיסציפלינרי במדעים יתמקד בתהליכים, בדיווחים מדעיים ובהסברים מדעיים לתופעות, ואילו הידע בהיסטוריה יכלול עובדות, הסברים לעובדות ותוצאות הנובעות מהן (Shanahan & Shanahan, 2012).

מחקרים מעידים על כך שהוראה המשלבת לצד למידת הידע גם עבודה על דרכי החשיבה ודרכי הלמידה בדיסציפלינה, משפרת את הישגי הלומדים. למידה זו מכונה בספרות learning on the diagonal: מצד אחד הידע הדיסציפלינרי, ומצד אחר הידע כיצד ללמוד ולחשוב בתחום הדעת (Geisler, 2013; McConachie & Petrosky, 2009). תוכניות התערבות שהדגישו שילוב בין הוראת הידע לבין אופן החשיבה והמיומנות בתחום הדעת הצביעו על שיפור בהישגי התלמידים, ובפרט בשיפור הקריאה וההבנה של טקסטים בתחומי הדעת המגוונים (Schleppegrell & Fang, 2008). על פי הספרות, יכולת זו אינה מתפתחת מהחשיפה לחומר בלבד, והיא דורשת הוראה מפורשת ודיוק של תהליכי הפרשנות באשר למוסכמות המקצוע (Shanahan & Shanahan, 2008).

ההתייחסות הייחודית הזאת לשילוב בין תוכן לבין דרכי ההוראה והלמידה במחקר העולמי היא אינה נחלתו של תחום הדעת מקרא. זאת בשל היותו מקצוע ייחודי הנלמד בעיקר בארץ ובקרבת יהדות התפוצות, ומשום שהטקסט התנכ"י אינו דומה לכל הטקסטים המידעיים והסיפוריים האחרים מבחינת מאפייניו.

בשל החשיבות שיש לקידום דרכי ההוראה במקצוע מקרא, גם בבחינת הקשרים בין השניים וגם בפיתוח תוכניות התערבות על סמך קשרים אלה, ובשל החשיבות הרבה של הפיכת הטקסט התנכ"י והוראתו לידידותי, עולה הצורך במחקרים בתחום זה.

מחקרים אלה, בשל טבעם, דורשים גם ידע בתחום הדעת וייחודו וגם ידע בתחום ההוראה והלמידה מבחינת מיומנויות, דרכים ואופנויות. שילוב בין תחומים אלה יסייע להתחקות אחר מערכת הקשרים בין למידת המקרא לבין המיומנויות והתפקודים העומדים בבסיס הלמידה ולבין דרכי ההוראה הנדרשות להוראת המקרא. אלה יאפשרו לבנות תוכניות הוראה מותאמות לייחודם של המקצוע והטקסט התנכ"י.

לצורך הכללת המחקר בתחום זה מעבר להוראת תנ"ך בארץ, יש צורך לאפיין את הטקסט התנכ"י ואת הוראת התנ"ך ולגזור מהם עקרונות העשויים להתאים למקצועות נוספים וללמידת טקסטים נוספים – סוג של "בניין אבי". בכך, ההתייחסות אל הוראת התנ"ך והטקסט התנכ"י תייצג גם את המקצוע ואת הטקסט עצמו על אפיוניו, וגם את ההוראה של טקסטים ומקצועות החולקים איתו מאפיינים דומים. אפיון גנרי זה יפתח פתח לפרסומי מחקר בתחום בזירה העולמית.

להלן הצעה לסדנת מחקר העוסקת בשילוב בין שני תחומים אלה: מקצוע התנ"ך, ודרכי ההוראה שלו.

מטרת הסדנה

בנייה של מערך מחקר בתחום הוראת המקרא, על מאפייניו הייחודיים ועל ההיבטים הגנריים שהוא חולק עם תחומי דעת נוספים – בישראל ובעולם. זאת לשם דיוק תהליכי למידה והוראה בתחום המקרא, ולקידום פרסומים בזירה העולמית.

דרכי פעולה

היכרות בין חוקרים; פיתוח דיאלוג משותף ושיתופי פעולה מחקריים בתחום; יצירת שיתופי פעולה בין המחקר לבין השדה – ובכללו המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, הפיקוח על הוראת המקרא, אגף לפיתוח מיומנויות יסוד, הפיקוח על הוראת העברית ולשכת המדען הראשי.

קהל היעד

הסדנה מיועדת למרצים בתחום הוראת המקרא המעוניינים לקדם מחקר בתחום התוכן שבו הם עוסקים. המחקר יהיה בעל ערך גם בספרות העולמית העוסקת בקשר בין הוראה ולמידה לבין רכישת הידע בהשקה לייחודיות תחום הדעת.

נושאים מרכזיים שיידונו בקורס

- ייחודיות תחום הדעת מקרא – מיומנויות ואתגרים בלמידה והוראה
- התערבויות לקידום הלמידה וההוראה במקרא
- חיבור לספרות רלוונטית
- היכרות עם כלי מחקר רלוונטיים לתחום
- עיצוב מערכי מחקר
- ניתוח נתונים

חובות הקורס

בניית מערך מחקר מתוקף ומעוגן בספרות רלוונטית ועדכנית בהוראת המקרא.

מיקום: מכון מופ"ת, רחוב שושנה פרסיץ 13 תל אביב

על המנחות

ד"ר שני לוי שמעון – מרצה בחוג לחינוך מיוחד ובתואר השני ללקויות למידה באוניברסיטת בר-אילן; ראש החוג (בשיתוף) של התואר השני בשילוב תלמידים עם לקויות למידה ובעיות התנהגות, ומרצה במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין; חוקרת במרכז חדד לחקר דיסלקציה ולקויות למידה בבר-אילן התערבויות בתחום הלמידה וההוראה, בדגש על שילוב בין תפקודים אורייניים לבין תפקודים ניהוליים; מדריכה בצוות הפיקוח על הוראת העברית במשרד החינוך; שימשה כעשור ממונה על המערך הפדגוגי לתלמידים לקויי למידה במערכת באגף לקויות למידה, שפ"י; במסגרות אלה היא יזמה, פיתחה, כתבה והטמיעה תוכניות מערכתיות לקידום הלמידה וההוראה בתחומי הדעת, בפרט עבור תלמידים עם קשיים ו/או עם לקויות למידה.

ד"ר מרי גוטמן – מרצה לחינוך ולגיל הרך; יו"ר ועדת המחקר במכללת אפרתה; מחקריה עוסקים בניהול מערכות חינוך, הכשרת מורים ורב-תרבותיות; פרסמה עשרות מאמרים בכתבי עת בין-לאומיים מובילים, ובהם *Journal of European Journal of Teacher Education* ו-*To be a minority teacher in a foreign culture*. עורכת ראשית של הספר *Education for Teaching*. עורכת ראשית של הספר *To be a minority teacher in a foreign culture* בהוצאת Springer – אסופה ייחודית הסוקרת מדיניות של שילוב מורים מהגרים ומורים מקבוצות מיעוט ב-14 מדינות ברחבי העולם. הספר זכה במענק קידום בגישה אינטרנטית פתוחה מטעם Swiss national science foundation.

ד"ר מלכה שנוולד – ראש החוג למקרא ומדריכה להוראה במכללת תלפיות; עיקר מחקריה מוקדשים לפרשנות המקרא הפילולוגית מחד גיסא, והפילוסופית מאידך גיסא; בענף הפילולוגי חוקרת את ההיבטים הפואטיים של הפרשנות בספרד הנוצרית במאות הי"ב-י"ד (ובעיקר פירוש רמב"ן), ובענף הפילוסופי מהדירה את פירוש ר' משה חלאיו למגילות; מעת לעת עוסקת בחקר הפדגוגיה של הוראת המקרא והכשרת מורים; מאמריה פורסמו בבימות ידועות ובהן **בית מקרא**, *JSIJ*, **מגדים**; לאחרונה ערכה את ספר המחקרים במקרא ובפרשנותו, **זכרה לאהרן**; ד"ר שנוולד מעורה היטב במערכת ההכשרה להוראת מורים במקרא; בעבר הייתה חברת ועדת המקצוע לתנ"ך (במשרד החינוך), כתבה ספרים רבים מטעם האגף לתוכניות לימודים משרד החינוך, וריכזה את פרום המקרא במכון מופ"ת.